

STANISLAV ZÁMEČNÍK: *Das war Dachau*, tłum. z czeskiego Peter Heumos i Gitta Grossmann, Stiftung Comité International de Dachau, Luxemburg 2002, 435 ss. + 1 nlb, ilustracje.

Symbolem nazistowskiego systemu obozów koncentracyjnych stał się po wojnie Oświęcim (Auschwitz), początkowo jednak funkcję tę pełniło Dachau. Właśnie w pobliżu tej niewielkiej podmonachijskiej miejscowości, na mocy datowanego 20 marca 1933 r. rozkazu nowego (komisarycznego) prezydenta policji w Monachium Heinricha Himmlera, utworzono ośrodek, w którym następnie więziono przeciwników reżimu i osoby uznane przez reżim za niebezpieczne lub „niepożądane”. W czerwcu tego samego roku funkcję komendanta obozu w Dachau objął Theodor Eicke, późniejszy inspektor ds. obozów koncentracyjnych. Wkrótce Dachau stało się obozem poniekąd modelowym, a wzór ten miał być kopiowany przez komendantów innych „kacetów”. Dachau dało początek całemu systemowi hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Przez Dachau przeszło ok. 200 tys. więźniów; liczbę ofiar szacuje się na kilkadziesiąt tysięcy (30 tys. więźniów zarejestrowanych i tysiące niezarejestrowanych).

Literatura poświęcona temu obozowi jest niemała; oprócz monografii (pierwsza pełna monografia Dachau, dziś już nieco przestarzała, ukazała się w 1968 r.; napisał ją Paul Berben) dość wymieniać ukazujące się pod redakcją Barbary Distel i Wolfganga Benza periodyczne wydawnictwo „Dachauer Hefte”, publikowane staraniem *Comité International de Dachau*. Komitet ten, skupiający ocalałych więźniów obozu, patronuje też omawianej publikacji, będącej najobszerniejszą z dotychczas wydanych a poświęconych Dachau monografiom. *Das war Dachau* wyszło spod pióra czeskiego historyka. Książkę wyróżnia to, że autor ponad cztery lata był więźniem tego obozu. Aresztowany w 1939 r. (jako siedemnastolatek), w początkach 1941 r. trafił w końcu do Dachau, gdzie dożył dnia wyzwolenia (około 30 tys. więźniów obozu zostało 29 kwietnia 1945 r. oswobodzonych przez żołnierzy amerykańskich). Po powrocie do Czechosłowacji podjął studia historyczne, a od 1960 r. był pracownikiem naukowym Instytutu Historii Wojskowej, gdzie zajmował się przede wszystkim dziejami czeskiego ruchu oporu w okresie II wojny światowej. Zdławienie „praskiej wiosny” oznaczało także dla Zámečnika utratę miejsca pracy i zakaz publikacji; przez kilka lat pracował nawet na budowie i dopiero po „aksamitnej rewolucji” mógł powrócić do pracy naukowej i podjąć przerwane wcześniej badania. Po pewnym czasie zaowocowały one monografią obozu koncentracyjnego w Dachau, opracowaną na zlecenie Fundacji Międzynarodowego Komitetu Obozu w Dachau.

Zámečnik łączy zatem umiejętności historyka z doświadczeniem świadka. Mimo to praca nie jest utrzymana w emocjonalnym tonie. Szczególnym walorem pracy jest opis codziennego życia w obozie. Luki w materiale źródłowym autor uzupełnia w niektórych miejscach własnymi spostrzeżeniami, wykazuje jednocześnie znaczny krytycyzm wobec prezentowanej materii. To ostatnie odnosi się m.in. do kwestii ruchu oporu w Dachau i obozowej konspiracji. Twierdzi jednoznacznie, że w obozie ruchu oporu właściwie nie było, a na przykład rzekome akty sabotażu przy budowie krematorium kwalifikuje jako mity. Liczbę więźniów, którzy ponieśli w Dachau śmierć, Zámečnik określa na co najmniej 42 359; nie jest to jednak ostatnie słowo w literaturze naukowej i istnieje w tym względzie potrzeba dalszych badań i bardziej precyzyjnych ustaleń.

Praca została oparta na materiale archiwalnym, źródłach opublikowanych, obszernej literaturze wspomnieniowej i licznych publikacjach naukowych (w przypisach czytelnik natknie się też na tytuły polskie). Dominują archiwalia czeskie (Praga); z archiwów niemieckich autor spenetrował jedynie *Archiv der Gedenkstätte Dachau* oraz mieszczące się w Monachium *Bayerisches Hauptstaatsarchiv*.

Książka została podzielona na trzy części; pierwsza z nich omawia dzieje obozu w „fazie konsolidacji reżimu narodowosocjalistycznego i przygotowań do wojny”, druga – „okres militarnych sukcesów 1939-1941”, trzecia i ostatnia – lata 1942-1945, kiedy to zdaniem autora główną funkcją obozu stało się włączenie więźniów do produkcji wojennej jako robotników przymusowych. Każda z tych części dzieli się na liczne podrozdziały, uporządkowane w układzie chronologiczno-problemowym.

Stanisław Żerko